

A kicsinyes realitás Ramuz előadásában valami fantasztikus ízt kap, megsülyösödik. Csodálatos, ahogy *Jean-Luc* a felelősége lábnymait követi. A jelenet gyorsaságával, ki nem mondott következtetéseivel szívdobogtató, hasonlíthatatlan érzést kelt az olvasóban. Sűrített-ségükben az egymásra-zsúfolódó képek valahogy a mozi „képkapcsolásos” technikájára emlékeztetnek. Az alakok, egyszerűségükben, ösztöneikkel, fájdalommal, amit nem tudnak kimondani, óriássá nőnek. Ez a keveset analizáló s közvetlenül a cselekvést megjelenítő elbeszélőmód, mely a kozmikus világot is minduntalan bevonja a történetbe, a klasszikus művészettel rokon s — ahogy Gyergyai Albert remek tanulmánya is rámutat —, a bibliabeli pásztori és fejedelmi alakok hatalmas méreteit teremti újra. A stílus is ezt a monumentálisra való törekvést szolgálja. Van benne nehézkesség és monotonia, mesterséges nehézkesség és tudós egyhangúság, mely biblikus szélességével és görcsös erejével *Péguyt* és *Hans Grimm* írásait juttatja eszünkbe. A szép stílussal sokat „éltek vissza” korrunkban. A művészi stílus gyakran takart ürességet. *Ramuz* bizonyos értelemben ellene mond e szép stílusnak. Ha a legtöbb regény stílusa mellett megjegyzés nélkül mehetünk is el, nála fel kell figyelniük erre a stílustagadásra, ami igazában csak látszólagos, mert tagadása nem a tudatlanok és dadogók tehetetlensége. *Ramuz* nem az östehetségekre hasonlít, azokra, akik szépen, ízléssel nem is tudnának írni. Hogy monotonitása s nehézkessége mennyire tudatos s hogy ismétléseiből, homályosságából, kezdetlegességéből micsoda stilbravurt tud teremteni, azt a kötetet záró *A cirkusz* című elbeszélés mutatja a legszebben.

Ez az erős és látszólagos regionalizmusa mellett is egyetemes művész nagy iránymutatója lehetne a magyar parasztregevénynek. Példa lehetne az igazi, a legirodalmibb, a tisztán irodalmi parasztlátásra.

Természetesen nem valószínű, hogy akik *Gionoban* is fennakadtak a magasabbrendű művészetben, a politikátlan felfogáson és a hibákon, *Ramuzt* nagyobb megértéssel fogadnák, márcsak azért sem, mert az előszó vigyázatlanul elárulja, hogy Ramuz apja nem is volt paraszt. De ezért a meg-nem-értésért nem Ramuz felelős.

*Lovass Gyula*

MIHÁLY LÁSZLÓ:

## A CAFFÉ GRECO-BAN

Az izzó napfény kinnreked és idebenn  
a hús ívek alatt szobrokon, képeken  
mélázok csendben el... Mind igazi nagyok,  
akik itt jártak egyszer, s most felém ragyog  
megbarnult képmásuk a falról. Itt beszélget  
a sarokban egy fiatal pár s bennem éltet  
kap furcsa áhítat és ahogy egyedül  
a multba hullok: zsongón kérdést hegedül  
nekem a hideg mozaik: Vajjon, mi föld be  
utamnak végén, a feledés szürke vödre  
fogad be, vagy jeges szűzen csillogva vár rám:  
az arcomra a márvány?

*Róma, 1937.*